

Yiğit Topkaya, *Seidener Handel: Basel und das Osmanische Reich im 19. Jahrhundert* [İpek Ticareti: 19. Yüzyılda Basel ve Osmanlı İmparatorluğu], Christoph Merian Verlag, 2023, 216 s.

Değerlendiren: Hacer Karabağ Arslan

Osmanlı ekonomisinin küresel ticaret ağlarına entegrasyonu, tarih yazınında genellikle İngiliz ve Fransız sermayesi üzerinden ele alınmıştır. Ancak bu süreçte, daha küçük fakat etkili aktörlerin rolü yeterince incelenmemiştir. Almanca yayımlanan Yiğit Topkaya'nın *Seidener Handel: Basel und das Osmanische Reich im 19. Jahrhundert* adlı eseri, 19. yüzyıl Osmanlı ekonomisini İsviçre merkezli bir perspektiften değerlendirerek bu eksikliği gidermektedir. Osmanlı uluslararası ticaret ilişkilerini genellikle Batı Avrupa ekseninde ele alan literatürden farklı olarak, İsviçre merkezli bir ticaret ağını merkeze alması çalışmayı özgün kılan başlıca unsurdur. Şevket Pamuk'un Osmanlı iktisadi politikalarına dair makroekonomik değerlendirmeleri (Pamuk, 2000, 2009), Roger Owen'in Osmanlı modernleşmesi üzerine yaptığı analizler (Owen, 1981) ve Donald Quataert'in Osmanlı sanayileşme sürecine dair çalışmaları (Quataert, 1994, 2000), Topkaya'nın eserine teorik bir çerçeve sunmaktadır. Ancak, Topkaya'nın çalışması, Osmanlı ticaretini yalnızca makroekonomik eğilimler üzerinden değil, mikro düzeyde ticaret ağları ve aktörler bağlamında ele alması bakımından literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Özellikle iş mektupları aracılığıyla ifade edilen devlet dışı ilişkilere odaklanması, bu çalışmayı öne çıkarmaktadır.

Osmanlı ipek ticareti ve üretimi, özellikle Bursa bağlamında, Fahri Dalsar (1960), Leila Erder (1976) ve Cafer Çiftçi (2017) gibi araştırmacılar tarafından titizlikle incelenmiş ve

@ Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, hkarabag@uludag.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0003-4855-5665>

DOI: 10.12658/D0403
insan & toplum, 2025; 15(3): 232-236.
insanvetoplum.org

alana önemli katkılar sunmuşlardır. Bu çalışmalar, Osmanlı ipekçiliğini üretim süreçleri, yerel sanayileşme girişimleri ve ticari yapılar çerçevesinde ele alarak, Osmanlı'nın iç dinamikleri doğrultusunda kapsamlı bir analiz ortaya koymaktadır. Ancak, bu eserlerin büyük ölçüde Osmanlı'nın iç piyasasına ve yerel üretim yapısına odaklanması nedeniyle, ipek ticaretinin küresel bağlamdaki işleyişi ve Batı sermayesinin bu süreçteki rolü nispeten sınırlı kalmıştır. Topkaya'nın çalışması, bu eksikliği tamamlayarak Osmanlı ipek ticaretini Batı Avrupa sermayesi ve Basel merkezli tüccar ağlarının perspektifinden ele almakta ve Osmanlı'nın serbest ticaret rejimiyle küresel ekonomiye nasıl entegre olduğunu detaylandırmaktadır. Eser, iktisadi dönüşümlerle birlikte bu dönüşümlerin kentleşme, modernleşme ve sosyo-kültürel yapılar üzerindeki etkilerini de incelemekte ve bu bağlamda Osmanlı'daki ticaret pratiklerinin geniş çaplı bir dönüşüm sürecine girdiğini göstermektedir.

Kitabın metodolojisi ve kaynakları açısından bir değerlendirme yapıldığında, yazarın dönemin ekonomik ve ticari yapısını analiz ederken büyük ölçüde arşiv belgelerine ve birincil kaynaklara dayandığı görülmektedir. Kitabın kaynakçası, yazarın Osmanlı-İsviçre ticari ilişkilerini geniş bir perspektiften ele aldığını ve metodolojik olarak sağlam bir çerçeve benimsediğini göstermektedir. Kaynaklar arasında Schweizerisches Wirtschaftsarchiv (SWA) [İsviçre Ekonomi Arşivi] koleksiyonları içerisinde Basel merkezli tüccar arşivleri, Osmanlı-İsviçre ticari ilişkileri ve Société du Chemin de Fer d'Anatolie Konstantinopol (Anadolu Demiryolları Şirketi) ile ilgili belgeler öne çıkmaktadır. Ticari yazışmalar, hesap defterleri ve firmalara ait belgeler, 19. yüzyılda Basel ile Osmanlı liman kentleri arasındaki ekonomik bağlantıları ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır. Metodoloji açısından, çalışma mikro-tarihsel bir analiz ile makro-ekonomik yaklaşımları harmanlamaktadır. Mikro düzeyde, Osmanlı ticaretinde etkin rol oynayan bireysel tüccarlar ve aileler incelenirken, makro düzeyde Osmanlı'nın dünya ekonomisine entegrasyonu ve İsviçreli firmaların rolü değerlendirilmektedir.

Eserin ilk bölümü olan *Verbrieft Handel* (Belgelenmiş Ticaret, s. 12-54), Osmanlı İmparatorluğu ile Basel merkezli tüccar ağlarının ekonomik ve ticari ilişkilerini tarihsel bağlamda ele almakta, İsviçre sermayesinin Osmanlı ipek ticaretindeki yükselişini detaylandırmaktadır. Basel tüccarlarının Osmanlı pazarına giriş süreçleri, ticari imtiyazlar ve İsviçreli ticaret şirketlerinin faaliyetleri, ticari yazışmalar ve muhasebe kayıtları ışığında analiz edilmektedir. Baselli tüccarların yalnızca ticari altyapıyla değil, bürokratik ve siyasi ilişkilerle de avantaj sağladığı vurgulanırken, Levanten tüccarlarla kurdukları bağlar da ortaya konulmaktadır.

Eserde, Osmanlı ipek ticaretinde önemli bir figür olan Emanuel Falkeisen da ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. 1830'larda Osmanlı pazarına giren Falkeisen, Bursa ve İstanbul'da temsilcilikler kurarak Basel ile Osmanlı arasındaki ticari bağları güçlendirmiştir. Emanuel

Falkeisen'in, Fransız Glaizal ailesinin iflası sonrası Bursa'daki ilk ipek fabrikasını devralması ve 1840'ta Lyon merkezli bir firmayla anlaşarak Bursa'da buharlı ipek çekim fabrikalarının kurulmasına öncülük etmesi, Osmanlı ipek üretiminin Batı sermayesiyle bütünleşmesini hızlandıran önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kardeşi Johann Jakob Falkeisen'in Bursa'daki ticari yaşamı ve mekânsal dönüşümü belgeleyen çizimleri de eserde tamamlayıcı görseller olarak yer almaktadır. Çalışmada, Balta Limanı Antlaşması'nın Osmanlı ticareti ve sanayisi üzerindeki etkileri ayrıntılı biçimde incelenmektedir. Çalışmanın önemli bulgularından biri, Basel ipek kurdele üreticileri ile Levant ticaret evleri arasındaki ilişkilerin 1820'lere kadar uzandığı ve Basel'in, 1838 serbest ticaret anlaşmasından önce de Osmanlı ipek pazarına erişim sağladığıdır. Ticari yazışmalar ve mektuplar, sınır ötesi ticaretin büyük ölçüde özel bağlantılar aracılığıyla yürütüldüğünü ve Falkeisen gibi aktörlerin bu süreçte belirleyici rol oynadığını göstermektedir.

Yiğit Topkaya'nın eserinin ikinci bölümü, *Urbane Räume des imperialen Freihandels* [Emperyal Serbest Ticaretin Kentsel Mekânları s.55-113], 19. yüzyılda serbest ticaretin Osmanlı kentleri üzerindeki etkilerini ele almakta ve Basel, İzmir, Bursa ve İstanbul şehirlerini karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Çalışma, *Weltausstellungen* (Dünya Fuarları) bağlamında modern kentsel tasarımın uluslararası dolaşımına dikkat çekerek, Batı Avrupa'nın kentsel normlarının evrensel bir model olarak sunulduğunu tartışmaktadır. Osmanlı şehirlerinde belediyeleşme, altyapı modernizasyonu ve ulaşım ağlarının genişletilmesi gibi dönüşümler, Avrupa'daki gelişmelerle paralellik gösterse de bu süreçlerin yalnızca Batı kaynaklı bir taklitçilik olmadığı, küresel ekonomik sistemin baskı ve yönlendirmeleri çerçevesinde şekillendiği vurgulanmaktadır.

Osmanlı liman kentleri arasında İzmir, küresel ticaret ağlarına en hızlı entegre olan şehirlerden biri olarak ele alınmaktadır. Batılı sermaye ve Levanten tüccarların etkisiyle ekonomik büyüme hızlanmış, gümrük binaları, ticaret limanları ve yabancı sermayeye ait depolar kentsel yapıyı dönüştürmüştür. Bursa, serbest ticaret rejimiyle birlikte Osmanlı ipek ticaretinin merkezi olarak yeniden şekillenmiş, geleneksel han ve çarşı düzenine ek olarak Avrupa sermayesinin desteğiyle kurulan fabrikalar ve depolar ticari alanları genişletmiştir. Buharlı fabrikaların yaygınlaşmasıyla, eski üretim bölgeleri sanayi merkezlerine dönüşerek kentsel yapıda belirgin değişimler yaratmıştır. İstanbul ise serbest ticaretin en yoğun hissedildiği Osmanlı şehri olarak ele alınmaktadır. Galata ve Beyoğlu'nda yabancı sermayeli bankalar, gümrük merkezleri ve finans kurumları artmış, liman bölgeleri ticari faaliyetlere göre yeniden düzenlenmiştir. Batılı finans kuruluşlarının etkisiyle kentte ticaret yolları ve ulaşım ağları genişletilmiş, Osmanlı başkenti küresel ekonomiyle uyumlu bir yapıya evrilmiştir. Basel ise serbest ticaretin sağladığı sermaye birikimiyle sanayileşmiş, modern limanlar ve ulaşım ağlarıyla bir üretim ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Ticari iş merkezleri ve nehir taşımacılığı, Basel'in ticari

organizasyonunu güçlendirmiştir. Çalışma, Osmanlı kentlerinin bu dönüşüm süreçlerinde yerel ve uluslararası aktörlerin rollerini irdeleyerek, Osmanlı şehirlerinin modernleşmesini yalnızca Batı merkezli bir süreç olarak değil, küresel ekonomik dinamikler çerçevesinde çok boyutlu bir dönüşüm olarak ele almaktadır.

Kitabın bir diğer önemli bölümü olan *Ein interkulturelles Kaufmannsnetz* [Kültürlerarası Bir Ticaret Ağı s.115-166], Osmanlı ve Avrupa ticaret ağlarının kültürel ve hukuki dinamiklerini ele almaktadır. Eduard Dellenbusch'un 1841 tarihli *Mercantil-Memoiren aus der Türkei* adlı ticaret el kitabına dayanarak, Osmanlı'nın ithalat yasaklarının olmaması ve fabrikasız yapısının Avrupalı tüccarlar için büyük bir fırsat sunduğu vurgulanmaktadır. Osmanlı, yalnızca bir tüketici pazarı değil, aynı zamanda Avrupa için ucuz hammadde sağlayan stratejik bir ticaret merkezi olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte, Basel-Levanten ticaret ağına dahil olan şirketler, Levanten tüccarlarla kurdukları güçlü bağlar sayesinde Osmanlı'daki ekonomik etkinliklerini artırmış, Avrupa sermayesinin bölgedeki rolünü pekiştirmiştir. Osmanlı Devleti, 1840'ta ticaret mahkemelerini yeniden düzenleyerek Avrupalılar için belirli bir hukuki çerçeve sağlasa da Batılı hukuk sistemine tam olarak uyum sağlayamamıştır. Yazar, *Flubacher olayı* üzerinden Osmanlı ticaretinde resmi hukuktan çok kişisel bağlantıların belirleyici olduğunu tespit etmektedir. Basel merkezli tüccar Heinrich Flubacher, Bursa'daki iflas tehdidini mahkemeye başvurmadan ticari ilişkileri aracılığıyla çözerken, David Glavany gibi Levanten tüccarlar da yalnızca sermayeleriyle değil, yerel iletişim ve kültürel aracılıkla ticari ağlarını güçlendirmiştir. Bu durum, Osmanlı ticaretinde kişisel bağlantılar ve esnek yerel ağların etkisini ortaya koymaktadır.

Der Preis des globalen Seidenmarktes [Küresel İpek Piyasasının Bedeli s.167-187] başlıklı son bölüm, 19. yüzyıl ortalarındaki küresel ipek piyasasının dönüşümünü ekonomik ve ticari dinamikler çerçevesinde ele almaktadır. Yiğit Topkaya, Çin'in ham ipek ticaretinde yükselişinin Osmanlı ve Basel üzerindeki etkilerini karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirmektedir. Çin'in artan ihracatı ve İngiltere ile Fransa'nın Asya pazarlarına yönelmesi, Osmanlı ve İtalya'nın küresel rekabet gücünü zayıflatırken, Süveyş Kanalı'nın açılması ve transokyanus taşımacılığın gelişimi, Avrupa-Asya ticaret yollarını yeniden şekillendirmiştir. Bu süreçte Bursa, küresel rekabete uyum sağlayamazken, Basel sanayileşmeye yönelerek üretim süreçlerini modernleştirmiştir. 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı ile ticari bağlarını koruyan Basel, artan rekabet nedeniyle tekstil sektöründe gerilemiş, ancak 20. yüzyıl başlarında finans ve sanayi yatırımlarına yönelerek ekonomisini dönüştürmeyi başarmıştır. Osmanlı, 1863'te kurulan Osmanlı Bankası ile Avrupalı kreditorlerin denetimine daha fazla girerken, Bursa gibi geleneksel üretim merkezleri küresel piyasalarda etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Çin ve Japonya'nın küresel ticaretteki ağırlığı arttıkça, Osmanlı'nın ekonomik bağımlılığı derinleşmiş, buna karşın Basel sanayileşerek rekabet gücünü sürdürmeye çalışmıştır.

Yiğit Topkaya'nın *Seidener Handel* adlı eseri, Osmanlı'nın küresel ekonomiye entegrasyonunu İsviçre merkezli bir perspektiften ele alarak Osmanlı-Avrupa ticari ilişkilerine özgün bir katkı sunmaktadır. Falkeisen, Flubacher ve Glavany gibi aktörler üzerinden Osmanlı-İsviçre ekonomik bağlarını somut verilerle ortaya koyan çalışma, ticaretin toplumsal ve mekânsal etkilerini de değerlendirmektedir. Ancak, eserin Osmanlı ticaretini büyük ölçüde dış dinamikler ekseninde ele alması, yerel üreticiler ve ticari araçlarla ilişkileri daha sınırlı işlemesi açısından eleştirilebilir. Yerel aktörlerin ticari dönüşümdeki rolünün daha derinlemesine incelenmesi, çalışmanın sunduğu makroekonomik perspektifi tamamlayıcı bir unsur olabilirdi. Bununla birlikte, Osmanlı ticaret tarihi yazınında İsviçre merkezli ağların yeterince incelenmemiş olması göz önüne alındığında, eser bu boşluğu doldurarak önemli bir katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, Topkaya'nın çalışması, Osmanlı-İsviçre ticaret ilişkilerinin tarihsel bağlamını ortaya koyarken, Osmanlı'nın küresel ekonomi içindeki rolünü hem mikro hem makro düzeyde tartışmaya açmaktadır. Eserin, ilerleyen araştırmalarda Osmanlı yerel ticaret ağları ve İsviçre tüccarlarının Osmanlı toplumsal yapısıyla etkileşimini daha geniş bir bağlama taşıması, tarih yazımına yeni bir boyut kazandırabilir. *Seidener Handel*, yalnızca Osmanlı-İsviçre ticari ilişkilerini ele alan bir eser olmanın ötesinde, Osmanlı'nın küresel ekonomiye entegrasyon sürecini yeniden düşünmeye teşvik eden önemli bir referans niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Çiftçi C. (2017). *Bursa'da İpekçilik (1837-1990)*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Dalsar, F. (1960). *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Erder, L. T. (1976). "The Making of Industrial Bursa: Economic Activity and Population in a Turkish City 1835-1975", Ph.D. Thesis, Princeton University.
- Owen, R. (1981). *The Middle East in the world economy, 1800-1914*. Methuen.
- Pamuk, Ş. (2009). *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2020). *Osmanlı Ekonomisinde Bağlılık ve Büyüme (1820-1913)*. Ed: A. Berktaş, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Quataert, D. (2002). *Osmanlı İmparatorluğu, 1700-1922* Çev: Ayşe Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Quataert, D. (1999). *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*. Çev: Tansel Güney, İstanbul: İletişim Yayınları.